

УДК 341.21

Т.О. Чернобаєва,
здобувачка кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСНОВНІ СУЧАСНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ ЧЛЕНІВ ФЕДЕРАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуті основні сучасні підходи щодо обґрунтування міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерацій — від її заперечення до обґрунтування наявності. Особливу увагу приділено таким теоріям, як концепція "чорної скрині", концепція трансмісії міжнародної приватноправової суб'єктності в міжнародну публічноправову суб'єктність, концепція фактичної правосуб'єктності, концепція звичаєво-правової міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерації. У статті наголошується, що деякі теоретичні оцінки і обґрунтування можливості суб'єктів федерації вступати в міжнародно-правові відносини, висловлені на рубежі ХІХ—ХХ століть, залишаються актуальними і затребуваними сучасною теорією і практикою міжнародного права.

Ключові слова: суб'єкти міжнародного права, федеративна держава, міжнародна правосуб'єктність суб'єктів федерації.

Участь суб'єктів федерацій у міжнародно-правових відносинах лишається одним з тих питань, що протягом майже двох століть зберігає гостроту як в теорії міжнародного права, так і в практиці міжнародно-правових відносин. Однак, на відміну від поглядів противників визнання міжнародної правосуб'єктності членів федерацій, що майже не змінилися, сучасні погляди прихильників визнання таких одиниць суб'єктами міжнародного права набагато урізноманітнилися. Серед сучасних авторів, що спеціально звертаються до такої тематики можна назвати К. Віддоус, Д. Гернандес, А.А. Донець, О.В. Тарасова, Г. Курдюкова, Н. А. Надирадзе, В.Е. Шило, Х. Кір, Ван Ден Бранд, А. М. Ван де Крайн та інші. Метою даної статті

є огляд основних сучасних міжнародно-правових концепцій міжнародно-правової суб'єктності членів федерації та їх оцінка в контексті існуючих міжнародно-правових відносин.

В сучасній теорії міжнародного права все більше визнання отримують погляди про розширення кола суб'єктів міжнародного права, а практика міжнародно-правових відносин свідчить про появу нових видів суб'єктів. О.В. Тарасов з цього приводу зазначає: «Нині на статус суб'єктів міжнародного права, крім різноманітних «самопроголошених» держав, претендують численні корінні народи, суб'єкти федерацій, автономії, інші територіальні одиниці держав, широка мережа міжнародних і національних неурядових організацій,

різноманітні недержавні комерційні об'єднання, а в перспективі й саме людство» [1, с. 7-8]. Це свідчить про мінливість правової концепції суб'єкта міжнародного права, що цілком сто-сується питання міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерації. Наприклад, Ф.Ф. Мартенс заперечував міжнародну правосуб'єктність членів союзних держав [2, с. 230]. Ф. Ліст називав частини союзних держав «напівсуверенними», що мають обмежену міжнародно-правову правоздатність і дієздатність [3, с. 64]. Є.А. Коровін говорив про «множинність суб'єктів міжнародного права», однак не відносив до них суб'єктів федеративних (союзних) держав [4, с. 19]. Л. Оппенгейм не вважав міжнародно-правовий статус членів федерації таким «прозорим», як це іноді може здаватися, і відносив їх до суб'єктів, що не мають повної міжнародної правосуб'єктності [5, с. 178-179].

Як можна побачити, значущість питання участі членів федерацій в міжнародно-правових відносинах була зрозумілою вже на етапі появи перших федерацій, його обговорення триває майже два століття і лише загострюється. Посилаючись на В.Г. Буткевича Т.Р. Короткий зазначає: «Сутність міжнародного права, його природа є похідними від природи і сутності суб'єктів», — і далі продовжує, — «а еволюція складу суб'єктів міжнародного права є суть еволюції самого права» [6, с. 440-441]. З цієї точки зору і варто розглядати сучасні підходи до оцінки міжнародної правосуб'єктності членів федерацій.

В міжнародному праві так і не було сформовано єдиного розуміння щодо визнання або не визнання міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерацій. Конституції федеративних держав містять на цей випадок діаме-

трально різні підходи, а конституційно-правова практика не відрізняється одноманітністю чи послідовністю. Питання участі суб'єктів федерацій в міжнародно-правових відносинах лишається під впливом, з одного боку, етатистських концепцій в розумінні суб'єкта міжнародного права. З іншого боку, визнання міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерацій залежить від політичних пріоритетів держав, для яких це часто є питанням збереження територіальної цілісності і єдності. Саме тому, як вважає У. Леонарді, це питання досі викликає сумніви [7]. Щоправда, сучасні дослідники засвідчують тут і інші рухи, коли федеративні держави прагнуть використати в міжнародно-правових відносинах специфіку свого державного устрою в якості складних держав.

Реалії міжнародно-правового життя, а також внутрішні процеси в федеративних державах є такими, що втримання суб'єктів федерацій від участі в міжнародних, часом і міжнародно-правових відносинах суттєво ускладнюється [8], Г. Гернандес звертає увагу на довготривалість таких процесів, коли пише, що «разом з державами, які займають домінуюче становище в міжнародних відносинах з часів Вестфальської угоди, важко заперечувати постійне намагання різних субнаціональних компонентів, до яких належать й члени федерацій, брати участь в таких відносинах. Зростання ролі міжнародного права та його впливу на національне право ще більше підштовхує цих субнаціоналів до міжнародної активності» [9, с. 491]. Причому, як зазначають багато з дослідників, така активність далеко не завжди має усвідомлену сепаратистську мотивацію [10]. Отже, найчастіше вихід суб'єктів федерації в сферу міжнародно-правових відносин

є наслідком того, що «не центральні влади в державах мають свої інтереси і свою відповідальність і часом поза свого бажання опиняються в центрі світової уваги» [11, с. 6].

В сучасній міжнародно-правовій науці є декілька підходів до правової оцінки можливості суб'єктів федерації брати участь в міжнародно-правових відносинах. Ключовими аргументами для заперечення або обґрунтування наявності у членів федерацій міжнародної правосуб'єктності зазвичай вважаються норми двох міжнародних договорів, що оперують поняттям держави, а також закріплюють її права і обов'язки — Конвенція в Монтевідео 1933 року про права і обов'язки держав і Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року. Причому основні дискусії точаться навколо того, чи підпадає суб'єкт федерації під поняття держави в розумінні Конвенції 1933 року і чи забороняє Конвенція 1969 року договірну правоздатність суб'єктів федерації.

Традиційна оцінка полягає в відомі суб'єктам федерації в праві бути суб'єктом міжнародного права. Вона побудована на класичному невизнанні за ними якості суверенної держави в тому її розумінні, що міститься в ст. 1 Конвенції в Монтевідео 1933 року: «держава, як суб'єкт міжнародного права, повинна мати такі ознаки: а) постійне населення; б) визначена територія; с) уряд; д) здатність вступати в відносини з іншими державами» [12]. Саме це визначення в міжнародно-правовій доктрині зазвичай вважають основним [13, с. 118-121], не зважаючи на те, що і доктрина, і міжнародна судова практика визнають, що не всі з перелічених ознак і не завжди характеризують державу як таку.

Найбільш відомою є оцінка доповідача Комісії міжнародного права Г. Фіцморіса, який характеризував федеративну державу як суб'єкта, «що наодинці володіє міжнародною правосуб'єктністю, саме вона може брати на себе міжнародні зобов'язання і нести відповідальність за їх виконання» [14, с. 24]. Ці два критерії лишаються ключовими в дискусії щодо здатності суб'єктів федерації мати міжнародну правосуб'єктність. Подібну думку поділяв П. Маланчук, який згадуючи Конвенцію в Монтевідео 1933 року вважав, що з точки зору міжнародного права його суб'єктом є унітарна чи федеративна держава в цілому, а не її частини [15, с. 81]. Через врегулювання міжнародним правом прав і обов'язків держав приходив до висновку про їх виключну міжнародну правосуб'єктність А. Фердросс [16, с. 22]. І.І. Лукашук також заперечував проти віднесення суб'єктів федерації до суб'єктів міжнародного права, посилячись на статтю 2 Конвенції в Монтевідео [17] хоча і визнавав можливість часткової договірної правоздатності суб'єктів федерації, в чому солідаризувався з Ф. Лістом і Л. Оппенгеймом. Р.А. Каламкарян і Ю.И. Мигачев заперечують міжнародну правосуб'єктність членів федерації, «оскільки вони, як правило, не володіють зовнішньою стороною державного суверенітету» [18, с. 121].

Оцінюючі заперечення міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерації варто зазначити, що міжнародне право в цьому питанні не є, на нашу думку, таким категоричним, як міжнародно-правова наукова доктрина. Щобільше, в міжнародному праві немає заборон щодо участі суб'єктів федерації в міжнародно-правових відносинах, чого ніхто не заперече. Водночас наведені висловлювання на-

уковців виглядають як такі, що спрямовані на обґрунтування наявності такої заборони через ототожнення суб'єкта федерації і держави. І це ще більше ускладнює розуміння доводів «за» і «проти» в визначенні міжнародно-правового потенціалу суб'єктів федерації бути суб'єктами міжнародного права.

Розвиток міжнародного права в цій царині постійно балансує на межі можливості визнання міжнародно-правової суб'єктності у членів федерацій. Найбільш відомою в цьому сенсі була пропозиція Комісії міжнародного права згадати в Конвенції про право міжнародних договорів їх обмежену договірну правоздатність: «Держави — члени федеративного союзу можуть мати правоздатність укладати договори, якщо така правоздатність визнається федеральною конституцією й не виходить за встановлені нею межі». Цього не сталося, але для багатьох юристів-дослідників навіть самий рух Комісії міжнародного права в бік розгляду проблеми зберігає принципове значення, оскільки було засвідчено, по-перше, наявність проблеми з визнанням міжнародної суб'єктності суб'єктів федерації і, по-друге, неготовність держав до її вирішення правовими засобами.

Це надало можливість багатьом дослідникам зробити висновок про те, що в міжнародному праві виникла думка: «вилучення цього пункту не може виглядати як відмова членам федерації у договірній правоздатності», — пише Ван Ден Бранд [19, с. 151]. А М. Ван де Крайн стверджує, що «міжнародне право не надає конкретної відповіді, але і не містить заборони щодо повноважень частин держави, які є суб'єктами федерації» [20, с. 380-381]. Х. Кір доповнює цю думку важливим аргументом —

навіть якщо міжнародне право і буде говорити про те, що повинен бути один суб'єкт-одна держава, практика може бути різноманітною і додає, що міжнародне право жодним чином не примушує державу, що об'єдналася в федерацію, стати єдиним суб'єктом міжнародного права в усіх можливих випадках. Таким чином, ці дослідники констатують ще одну практичну проблему: можливість конфлікту між конституційно-правовими приписами щодо заборони суб'єкту федерації брати участь в міжнародно-правових відносинах і відсутністю чітко визначених міжнародно-правових заборон з того-самого питання. При цьому конституційне право окремої держави не може виступати належним регулятором міжнародно-правових відносин, так само як міжнародне право не може замішувати собою норми конституційного права окремих держав.

В цілому, сучасні юристи-міжнародники, які є **прихильниками визнання міжнародно-правової суб'єктності суб'єктів федерації**, використовують різні аргументи для підтримання своєї позиції.

Передусім, це оцінка існуючого поняття держави з точки зору міжнародного права. Тут варто розглянути погляди канадського вченого Х. Кіра. Обережно, але наполегливо він прокладає шлях «розмивання» поняття складної держави, якою і є федерація. Саме в такий спосіб він вбачає можливим підняти міжнародно-правовий статус суб'єкта федерації. Ключовим аргументом тут виступає концепція «складеного» суверенітету федеративної держави, який поєднує суверенітет федерації і суверенітети суб'єктів федерації. На відміну від концепції поділеного суверенітету федерації, запропонований підхід розглядає суб'єктів федерації в якості

повноцінних держав, які не втратили, а суверенно тимчасово обмежили свої повноваження на користь федерації. Найцікавішим є те, що в таких своїх розвідках Х. Кір намагається використати досвід радянської федерації. Зокрема, він посилається на членство Української РСР і Білоруської РСР в ООН як на свідчення існуючої у них разом з СРСР міжнародної правосуб'єктності і робить наступний висновок: «якщо міжнародне право визнає міжнародну правосуб'єктність Канади, цього самого по собі не достатньо для того, щоб продемонструвати, що вона єдина може це робити на території Канади ... міжнародно-правовий статус Канади сам по собі не виключає права провінцій також мати міжнародну правосуб'єктність» [21, с. 149].

Х. Кір говорить також про надзвичайну різноманітність держав і їх устроїв що просто «унеможливорює для міжнародного права створення стандартних правил, відповідно до яких буде встановлено порядок за яким держави будуть укладати обов'язкові для них договори», що є цілком справедливим. За таких умов включення до переліку існуючих держав також і суб'єктів федерації виглядало б, на його думку, цілком природним. «Це ставить під сумнів основне припущення про те, що міжнародне право — це право виключно суверенних держав. Іншими словами, федерації ставлять під сумнів онтологічну основу світового порядку, припускаючи, що «суверенна держава» не може бути одноособовим будівельником цього порядку» [22].

На нашу думку рух в напрямку, про яких говорить канадський дослідник, беззаперечно поставив би під сумнів саму доцільність існування федеративних держав, оскільки їх сувере-

нітет був би знищений суверенітетом членів федерації. В найліпшому випадку втілення таких ідей призвело б до перетворення федеративних держав на конфедеративні, що так само було б руйнівним для підтримання ідеї єдиної державності. Це, звісно, є питанням політики, а не міжнародного права. Держави воліють максимально зберігати світ незмінним, що ставить під сумнів можливість повноцінного втілення в життя концепції Х. Кіра.

До обґрунтування міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерації іноді підходять з зовсім несподіваної сторони. У. Фердінандес звертається до концепції «чорної скрині». Її сутність полягає у допустимості діливості міжнародно-правових зобов'язань держави між її органами та частинами, що суперечить існуванню в міжнародному праві основоположного вчення [23, с. 244], про єдиність суб'єкта міжнародного права [24]: «у міжнародних відносинах держава представлена через систему органів та посадових осіб, кожен з яких в межах своєї компетенції та повноважень здійснює зовнішньополітичну, зовнішньоекономічну та інші види діяльності» [25]. Так от концепція «чорної скрині» пропонує відкрити цю скриню. «Чи є міжнародно-правові зобов'язання обов'язковими лише для держави, як монолітного суб'єкту, або ж вони також зобов'язують органи держави?» — запитує У. Фердінандес і продовжує, — «це ставить, між іншим, важливе запитання щодо виникнення прямих міжнародно-правових зобов'язань у органів держави, і таким чином, це підвищуватиме ефективність міжнародного права» [26, с. 47]. У. Фердінандес тут не є єдиним. Наприклад, П. ЛеГолф визначає міжнародне право як «сукупність норм і правил, що регулюють відносини між

урядами або державами (governments or state entities)» [27, с. 122]. Стійка опозиція більшості науковців до концепції «чорної скрині» не заважає її розвивати. Наприклад, Х. Кір, пише, що йому здається, що міжнародні судові інституції навіть були готові відкрити «чорну скриню» «держави», але не наважились це зробити [28, с. 149].

Прихильники концепції «чорної скрині» пропонують розглядати федеративну державу у вигляді не єдиного, а скомпонованого суб'єкта міжнародного права. На нашу думку, така пропозиція стає цілком зрозумілою в разі її застосування в контексті вчення про подільність суверенітету, яка часом застосовується щодо таких держав. Звідси і міжнародна правосуб'єктність суб'єкта федерації може отримати цілком легітимні корені.

Є також автори, які допускають виведення міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерацій з участі у договорах міжнародного приватного права. Концепція заслуговує на увагу завдяки тому, що вона є відгалуженням більш широких поглядів на міжнародне публічне і міжнародне приватне право, як на складові єдиного міжнародного права [29, с. 67-72], часом і коло суб'єктів називають тут тотожними [30].

Вибудовуючи концепцію М. Франк Л.М. Ван де Краен бере до уваги те, що сфера економічних відносин найчастіше включена до повноважень суб'єкта федерації, а приватно-правові угоди між суб'єктами федерації і іноземними державами не включені. Отже науковець зазначає: «Оскільки суб'єкти федерацій, які є предметом вивчення, визнаються принаймні суб'єктами національного права, не повинно бути занадто багато суперечок щодо їх незалежного права на вступ до приватних контрактів чи

операцій міжнародного характеру». Звісно, цей дослідник чудово розуміє відмінність приватно-правової угоди від публічно-правової [31, с. 391]. Але його більше цікавить тут питання про зобов'язальний характер приватноправових угод, а точніше питання суб'єкта таких зобов'язань, які в разі їх укладення суб'єктами федерації виглядають такими, що співпадають і для приватноправового і для публічноправового договорів. В цьому М. Франк Л.М. Ван де Краен знаходить підтримку у К. Віддоуса [32, с. 144-149]. Врешті дослідник робить висновок про можливість побудувати концепцію міжнародної правосуб'єктності суб'єкта федерації на практиках укладання ними приватноправових угод, зокрема створенні спільних підприємств [33, с. 392-393].

На нашу думку, виводити міжнародну правосуб'єктність членів федерації з їх приватно-правових відносин було б помилковим. І головним тут є наміри іноземної держави створити своїми діями норми міжнародного публічного права. Коли в праві міжнародних договорів говориться про важливість наміру сторін укласти міжнародний договір, то це цілком стосується природи зобов'язань, які беруть на себе сторони — публічноправових чи приватноправових [34, с. 412]. Таким чином, випадковість укладання публічно-правової угоди виглядає маловірогідною.

Наступний підхід виключає будь-яке значення міжнародного права для вирішення питання правосуб'єктності суб'єктів федерації і абсолютизує значення внутрішньодержавного законодавства. «Можливості участі суб'єктів федерації в міжнародно-правових відносинах, а також межі такої участі визначаються виключно внутрішньодержавним правом», — пише,

наприклад Є.Г. Волкова [35, с. 9-10]. Подібні думки щодо особливого значення федерального законодавства для здійснення членами федерації міжнародної діяльності висловлювали В.В. Пустогаров [36, с. 43-53], А.І. Дмитрієв і В.І. Муравйов [37, с. 109-111], та деякі інші юристи-міжнародники. На нашу думку ця точка зору виглядає надто радикальною. Варто погодитися з В.Є. Шиловим в тому, що «для дослідження міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерації стає недостатнім звичайний аналіз конституційного законодавства щодо їх можливості або неможливості реалізовувати такі повноваження, або щодо взагалі їх наявності у члена федерації. Все більше значення тут має прагнення членів федерації брати участь в міжнародно-правових відносинах» [38]. Крім того, абсолютизація ролі федерального законодавства суперечить, на нашу думку, порядку формування міжнародно-правових відносин, що регулюються все ж міжнародним правом. Чи буде допущеним суб'єкт до участі в міжнародно-правових відносинах значною мірою залежить від бажання інших суб'єктів міжнародного права встановлювати з ним такі відносини. Таке їх бажання, беззаперечно, може знаходитися під впливом федеративної держави, але в міжнародно-правовій сфері, де і буде відбуватися такий вплив, він буде скоріше політичним, а не правовим.

Ще один підхід щодо оцінок можливостей суб'єктів федерації брати участь в міжнародно-правових відносинах ґрунтується на включенні такого права до федерального законодавства федеративної держави. В сучасній міжнародно-правовій науці це найбільш популярний підхід. Він є подібним до вищезгаданого і полягає в необхідності переконатися в

наявності або відсутності в конституційному законодавстві федеративної держави права суб'єкта федерації вступати в міжнародно-правові відносини, а далі діяти відповідно до приписів конституції федерації та можливих вказівок її органів влади. Наявність такого дозволу виключно в законодавстві суб'єкта федерації може бути прийнятним до уваги, але не буде мати вирішального значення. До уваги можуть бути взяті також погляди інших суб'єктів федерації в такій державі, наявність у них міжнародно-правової практики. Не останнє значення можуть мати оцінки інших держав та міжнародних міжурядових організацій, що надаються стосовно можливих міжнародно-правових відносин з суб'єктом федерації та пов'язаних з цим ризиків.

На нашу думку, тут варто погодитися з загальним підходом, який полягає в тому, що «у міжнародно-правові відносини можуть вступати окремі адміністративно-територіальні одиниці та автономії унітарних держав, а також суб'єкти федерацій (землі, штати, кантони, союзні республіки та ін). На відміну від самої держави, яка є первинним суб'єктом міжнародного права, внутрішньодержавні територіальні одиниці виступають у якості похідних (вторинних) суб'єктів міжнародного права» [39, с. 32].

Щоправда термін «вторинність» тут потребує пояснення. Цей термін слід застосовувати з певними застереженнями. З одного боку, суб'єкт федерації дійсно може бути серйозно обмеженим внутрішнім законодавством федеративної держави щодо участі в міжнародно-правових відносинах. Тому може здаватися, що суб'єкт федерації цілком залежить від такого законодавства. І така залежність дійсно має місце. Як раніше було показано,

узгоджений розподіл повноважень між суб'єктами федерації і федеральною владою є основою побудови федеративної держави, якого мають дотримуватися всі суб'єкти. А система державних органів федеративної держави забезпечує неухильний контроль.

Цікавим є обґрунтування міжнародної правосуб'єктності членів федерації пов'язане не з заздальгідь визначеними юридичними критеріями, а з фактом вступу таких одиниць до міжнародно-правових відносин. Такий підхід ґрунтується на вченні про суб'єкт міжнародного права, як про фактичного учасника міжнародних правовідносин. Прихильники такої точки зору не обґрунтовують звичаєву природу міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерації. Наприклад, Дж. Воутерс і Л. Смет зазначають, що практика і досягнення міжнародного права в цій царині шагнули набагато далі ніж законодавчі приписи в окремих державах [40, с. 4]. Цю концепцію поділяє А. Донець, яка з посиланням на К. Хайльброннера (К. Heilbronner) [41, с. 214] і Г. Мозлера (H. Mosler) [42, с. 32, 46] говорить, що міжнародна правоздатність є рисою не лише суверенних держав. Вчена застосовує термін «об'єктивна правосуб'єктність», який може бути використаний для визначення статусу тих чи інших правоздатних одиниць [43, с. 22-23].

До цих поглядів наближена концепція звичаєво-правової природи міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерації. Але її прихильники ідуть значно далі тих, хто звертають увагу лише на факт вступу до міжнародно-правових відносин окремих суб'єктів федерації. Про існування відповідного міжнародно-правового звичаю говорять Н.А. Надирадзе [44, с. 68], Г. Курдюков, [45], І.Р. Насиров

[46, с. 248]. В цілому до цієї ж думки схиляється О.В. Тарасов [47, с. 333] аналізуючи статтю 5.2 Проекту статей про право міжнародних договорів Комісії міжнародного права [48, с. 134].

На нашу думку говорити про завершеність формування такого міжнародно-правового звичаю є дещо передчасним, хоча відповідна тенденція до його формування дійсно спостерігається. Як можна побачити з ст. 5.2 Проекту статей про право міжнародних договорів Комісії міжнародного права право укладати міжнародні договори членами федерації хоча і визнається, але така правоздатність усе-таки обумовлена її визнанням федеральною конституцією і суб'єкт федерації не має права виходити за ці межі. Таким чином, в Проекті статей первинним визнається не іманентне право члена федерації вступати в міжнародно-правові відносини, а його дія на основі конституції федерації або конституційного договору. Однак саме в такій постановці в міжнародно-правовій науці й немає особливих суперечностей. Але згадані науковці ставлять питання про звичаєвість міжнародної правосуб'єктності усіх членів федерацій і це вже потребує міжнародно-правової оцінки випадків вступу суб'єктів федерації в міжнародно-правові відносини поза конституцією федеративної держави. Такі випадки існують, як існує й прискіпливе пильнування федеративних держав за укладанням її членами договорів, а також їх скасування в разі укладення всупереч конституції [49]. Отже, з огляду на різноманітність суб'єктів федерації, їх різний правовий статус в рамках існуючих федерацій, а також контроль федеративних держав за своїми суб'єктами, важко уявити формування єдиного загального міжнародно-правового звичаю щодо права суб'єктів федерації брати участь в

міжнародно-правових відносинах. Але на нашу думку, виникає можливість говорити про можливість формування міжнародно-правових звичаїв щодо участі конкретних суб'єктів федерації в міжнародних правовідносинах. При цьому визначальною слід вважати оголошену позицію самої федеративної держави.

Таким чином, як можна побачити з наведеного огляду, сучасна міжнародно-правова наукова доктрина досить різноманітна в обґрунтуванні міжнародної правосуб'єктності суб'єктів федерацій. На додаток до концепції, що були висловлені з цього приводу ще наприкінці XIX століття, з'являються нові. Найбільш помітними тут є праці канадських і бельгійських вчених, а також російських науковців першої половини 90-х років XX століття. Намагання обґрунтувати збереження суверенної державності для суб'єктів федерації виявляється тут найбільш

складним через значні обмежуючі положення федеративних конституцій, а також через збереження впливу етатистських вчень про суб'єкта міжнародного права. Хоча цілком зрозумілим є прагнення обґрунтувати саме державний характер суб'єктів федерації. Більш прагматичним може виявитися шлях визнання міжнародної правосуб'єктності членів федерацій в якості напівсуверенних, державоподібних утворень. Не випадково такі погляди знаходять все більшу підтримку в доктрині. Але на практиці превалює прагнення федеративних держав мінімізувати міжнародно-правову складову в зовнішній діяльності суб'єктів федерацій і розглядати її в якості неправової. З одного боку це дозволяє суб'єктам усе-таки здійснювати таку бажану для них діяльність, а з іншого боку не конкурувати з федерацією в болючих для неї питаннях суверенності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тарасов О.В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві. Дис. ... д-ра юрид. наук. — Х.: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2014. — 509 с.
2. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов. — Т. 1. — СПб., 1882. — 418 с.
3. Лист Ф. Международное право в систематическом изложении. — Юрьев (Дерпт), 1909. — 581 + I-CLXXXIV с.
4. Коровин Е.А. Современное международное публичное право. — М.-Л.: Госиздат, 1926. — 176 с.
5. Оппенгейм Л. Международное право. Том I: Мир. Полутом 1 / Л. Оппенгейм; Перевод с 6-го английского издания, дополненного Г. Лаутерпахтом под редакцией и с предисловием проф. С.Б. Крылова. — М.: Государственное издательство иностранной литературы, 1948. — 408 с.
6. Короткий Т.Р. Генезис міжнародної правосуб'єктності інтеграційних утворень і еволюція міжнародного права / Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія» 2013 — С. 439-453. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom13/46.pdf>
7. Leonardy U. Treaty-Making Power and Foreign Relations of Federated States. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://poli.vub.ac.be/publi/orderbooks/federal/06leonardy.pdf>
8. Foreign policy of constituents units at the beginning of 21st century. — Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autonòmics, 2010. — 190 pp. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://www.gencat.cat/drep/iea/pdfs/IEA_70.pdf

9. Gernandes G.I. Federated entities in International Law: disaggregating the Federal State./Statehood and Self-Determination. Reconciling Tradition and Modernity in International Law. — Cambridge University Press, 2013. — P. 491-512. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <https://www.cambridge.org/core/books/statehood-and-selfdetermination/federated-entities-in-international-law-disaggregating-the-federal-state/5D05571ABFC5DD9927063147672AE83D>
10. Шилов В.Е. США, Канада и Россия в системе общих тенденций эволюции современного федерализма // Россия и Америка в XXI веке. Электронный научный журнал (ISSN 2070-5476). [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=375>
11. В. Hoking Foreign Relations and Federal States, Leichester University Press, 1993. — 320 p.
12. Convention on Rights and Duties of States adopted by the Seventh International Conference of American States. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20165/v165.pdf>
13. А. Фердросс Международное право / А. Фердросс; Перевод с немецкого Ф.А. Кублицкого и Р.Л. Нарышкиной; Под редакцией и с предисловием доктора юридических наук Г.И. Тункина. — М.: Издательство иностранной литературы, 1959. — 652 с.
14. Fitzmaurice G.G. Third Report on the Law of Treaties/Yearbook of the International Law Commission 1958 Volume II Documents of the tenth session including the report of the Commission to the General Assembly (UN DOC. A/CN.4/54). P. 20-47.
15. Malanczuk. P. Akehurst's Modern Introduction to International Law. 7th Revised Edition. — London: Routledge, 2006 — XXII, — 449 P.
16. Verdross A., Simma B. Universelles Völkerrecht: Theorie und Praxis. [Auflage: 3]. Berlin: Duncker & Humblot. 1984. — 956 S.
17. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов / Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. — Изд. 3-е, перераб. и доп. — М.: Волтерс Клувер, 2005. — 432 с.
18. Каламкарян Р.А., Мигачев Ю.И. Международное право: Учебник. — М.: Изд-во Эксмо, 2004. — 688 с.
19. L. Van Den Brande, "The international legal position of Flanders: some considerations" in K. Wellens (ed.), International Law: Theory and Practice. Essays in honour of Eric Suy. Kluwer Law International, 1998. — 151 p.
20. M. Frank L.M. Van De Craen. The Federated State and its Treaty-Making Power. — P. 377-424. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://rbdi.bruylant.be/public/modele/rbdi/content/files/RBDI%201983/RBDI%201983-1/RBDI%201983.1%20-%20pp.%20377%20-%20C3%83%20-%20A0%20424%20-%20Frank%20Van%20De%20Craen.pdf>
21. Cyr H. Canadian Federalism and Treaty Powers: Organic Constitutionalism at Work Brussels, 2009. Editions Scientifiques Internationales — 309 P.
22. Cyr H. Treaty Powers of Federated States and International Law, Jus Politicum. Revue de Droit Politique. — N° 17 Thinking about Federalism(s) [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://juspoliticum.com/article/Treaty-Powers-of-Federated-States-and-International-Law-1117.html>
23. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов. — Т. 1. — СПб., 1882. — С. 244
24. Ушакова Н.А. Международное право, Учебник. — М.: Юрист, 2000. — 304 с.
25. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М.В. Буроменського — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 336 с.
26. Ferdinandusse W. Out of the Black-Box? The International Obligation of State Organs Brooklyn Journal of International Law — 2003, Volume 29 | Issue 1 Article 2 — p. 47-127. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1339&context=bjil>
27. Le Golf, Pierrick Global Law: A Legal Phenomenon Emerging from the Process of Globalization, Indiana Journal of Global Legal Studies: Vol. 14: Iss. 1, Article 7. 2007. — P. 122. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol14/iss1/7>

28. Суг Н. Canadian Federalism and Treaty Powers: Organic Constitutionalism at Work Brussels, 2009. Editions Scientifiques Internationales — 309 P.
29. Войтович С.А. О делении международного права на публичное и частное / Український часопис міжнародного права. — 2002. — № 3. — С. 67-72.
30. Тарасов О.В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві. Дис.доктора юридич.наук. : 12.00.11 / Тарасов Олег Володимирович — Х.: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2014. — 509 с.
31. M. Frank L.M. Van De Craen. The Federated State and its Treaty-Making Power — P. 377-424. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://rbdi.bruylant.be/public/modele/rbdi/content/files/RBDI%201983/RBDI%201983-1/RBDI%201983.1%20-%20pp.%20377%20%С3%83%С2%A0%20424%20-%20Frank%20Van%20De%20Craen.pdf>
32. Widdows K. What is an Agreement in International Law, 50 Brit. Yb. of Intern. L., 1979, p. 144-149.
33. M. Frank L.M. Van De Craen. The Federated State and its Treaty-Making Power — P. 377-424. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://rbdi.bruylant.be/public/modele/rbdi/content/files/RBDI%201983/RBDI%201983-1/RBDI%201983.1%20-%20pp.%20377%20%С3%83%С2%A0%20424%20-%20Frank%20Van%20De%20Craen.pdf>
34. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основні галузі: Підручник/ За ред. В.Г. Буткевича. — К.: Либідь, 2004. — 608 с.
35. Волкова Е.Г. Конституционно-правовое регулирование международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации. Дис. Канд. Юрид наук. 12.00.02 / Волкова Елена Геннадьевна, М.: Российская Академия государственной службы при Президенте Российской Федерации, 2002. — 143 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://lawtheses.com/konstitutsionno-pravovoe-regulirovanie-mezhdunarodnyh-i-vneshneekonomicheskikh-svyazey-subektov-rossiyskoy-federatsii#ixzz4nxGbS6po>
36. Пустогаров В.В. Члены федерации как субъекты международного права // Советское государство и право. — 1992. — №1. — 53 с.
37. Дмитрієв А.І., Муравйов В.Л. Міжнародне публічне право: Навч. посібник / Відп. редактори Ю.С. Шемшученко, Л.В. Губерський — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 640 с.
38. Шило В.Е. США, Канада и Россия в системе общих тенденций эволюции современного федерализма//Россия и Америка в XXI веке. Электронный научный журнал (ISSN 2070-5476) [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=375>
39. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М.В. Буроменського — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 336 с.
40. Wouters J., Smet L. De. The Legal Position of Federal States and their Federated Entities in International Relations — The Case of Belgium [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <https://www.law.kuleuven.be/iir/nl/onderzoek/wp/WP07e.pdf>
41. Международное право = Völkerrecht: учеб. / Вольфганг Граф Витцтум, М. Боте, Р. Дольцер и др.; пер. с нем. Москва: Инфотропик Медиа, 2011. 992 с.
42. Mosler H. Die Erweiterung des Kresies der Völkerrechtssubjekte. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. 1962. №2. S. 1—48.
43. Донець А.А. Міжнародна правосуб'єктність суб'єктів федерації в Європейському Союзі (на прикладі ФРН). Дис.кандидата юридич.наук. : 12.00.11 / Донець Анастасія Анатоліївна. — Харків: Національний юридичний університет України імені Ярослава Мудрого — 2017, 216 с.
44. Надирадзе Н.А. Федеративное устройство государств: международная правосубъектность субъектов федерации: дис. канд. юрид. наук: 12.00.10 / Надирадзе Нодар Акакиевич. — М. :2000. — 176 с.
45. Курдюков Г. Конституция Республики Татарстан и международное право / Мониторинг законодательства Республики Татарстан (Вып. 1). — «ПАНОРАМА-ФОРУМ», 1999, № 20 — Специальный выпуск. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://humrights.mi.ru/pub/t1.html>
46. Насыров И.Р. Международное сотрудничество регионов. Мирская практика и опыт Татарстана — Казань : Изд. центр Казан. ун-та, 2007. — 330 с.

47. Тарасов О.В. Проблема субъекта в міжнародному публічному праві. Дис.доктора юридич.наук. : 12.00.11 / Тарасов Олег Володимирович — Х.: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2014. — 509 с.

48. Лукашук И.И. Современное право международных договоров. Том I. Заключение международных договоров — М. Волтерс Клувер, 2004 — 672 с.

49. Бакирова Г.Я. Особенности статуса республик в Российской Федерации и проблемы координации их международной деятельности. [Электронный ресурс] — Режим доступа до ресурсу: <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1219319>

Чернобаева Т.А.

Основные современные международно-правовые концепции международной правосубъектности членов федераций.

Аннотация: В статье рассмотрены основные современные подходы обоснования международной правосубъектности субъектов федераций — от ее отрицания до обоснование наличия. Особое внимание уделено таким теориям, как концепция «черного ящика», концепция трансмиссии международной частноправовой субъектности в международную публичноправовую субъектность, концепция фактической правосубъектности, концепция обычно-правовой международной правосубъектности субъектов федерации. В статье отмечается, что некоторые теоретические оценки и обоснования возможности субъектов федерации вступать в международно-правовые отношения, высказанные на рубеже XIX—XX веков, остаются актуальными и востребованными современной теорией и практикой международного права.

Ключевые слова: субъекты международного права, федеративное государство, международная правосубъектность субъектов федерации.

T. Chernobaieva

The main modern international legal concepts of the international legal personality of members of federations.

Summary: The article considers the main modern approaches to substantiating the international legal personality of subjects of federations — from its denial to justification of availability. Particular attention is paid to such theories as the concept of the «black box», the concept of the transmission of international private law subjectness to international public law subjectness, the concept of actual legal personality, the concept of the conventional legal international subjects of the federation. The article notes that some theoretical assessments and substantiations of the possibility of the subjects of the federation to enter international legal relations expressed at the turn of the 19th and 20th centuries remain relevant and in demand for modern theory and practice of international law.

Keywords: subjects of international law, federal state, international legal personality of subjects of the federation.

